

¶EPITHOMA MEDICINE BARTHOLOMEI PHISICI DE PISIS

De Diuisione Medicine.

Medicina diuiditur in duas partes. in Theoricaȝ uidelicet & Praticam.

De theorica medicine

Theorica. Medicine diuiditur in tria uidelicet In contemplationē Rerꝶ naturalium. Nō natura lium & Contra naturam

De rebus naturalibus

Res naturales diuiduntur in duo In principales silicet & consequentes.

De Rebus naturalib9 prīcipalibus

Res naturales prīcipales diuidunt̃ in Septē. uȝ. in Elementa. Conplexiones. Humores. Mēbra Virtutes. Operationes. & Spiritus

De Elementis.

Elemēta diuidunt̃ in quatuor. uȝ. in Ignem calidum & siccū. in Aerē calidū & humidū. in Aquā frigidā & humidā. in Terram. frigidam & siccaȝ

De. Conplexionibus

Cōplexiones diuiduntur in duo in Temperataȝ silicet & Distemperatam.

De Conplexione temperata cuius sunt otto modi

Cōplexio tēperata diuiditur in otto modos. uȝ.

a i

in primum repertum in latitudine totius humane speciei. In secundum repertum ĩ indiuiduo existente ĩ medio latitudinis totius humane speciei. In tertium repertũ inlatitudine habitationis cuiusq; septem Climatum. In quartuȝ repertum in indiuiduo existente in medio latitudinis cuiusq; septem Climatum. In quintũ repertum ĩquolibet rndiuiduo sibi sano. In sexto repertũ in medio latitudinis cuiusq; idiuidui sibi sani. In septimũ repertuȝ in quolibet mẽbro naturaliter disposito/Et in octauũ repertũ in medio latitudinis cuiuslibet mẽbri naturaliter dispositi

De cõplexione distẽpata cuius sũt otto spẽs.

Complexio distẽperata diuiditur induo ĩ simplicem uidelicet & compositã. Cõplexio distẽperata simplex: diuiditur in quatuor. uȝ. in calidã tantũ. frigidã tantũ: humidaȝ tãtũ. & siccã tm̃. Compelxio distẽperata cõposita: similiter diuiditur in quatuor. uȝ. in calidã & siccã. calidã & humidã. frigidã & siccaȝ. & frigidã & humidã.

De humoribus.

Humores diuidũtur in duo. uȝ. in humores primos & ĩ humiditatessecũdas.

De humoribus primis.

Humores primi iterum diuiduntur in duo. uȝ. in naturales & puros: in naturales & in puros.

De humoribus primis naturalib9 & puris

Humores primi naturales & puri: diuidūtur in quatuor. uз. in Sanguinem naturalem. Flegma naturale. coleram rubeam naturalem. & coleraз nigram naturalem.

De Sanguine de naturali.

Sanguis naturalis est humor de natura aeris q̄ in cōplexione ē tēperatus/i substantia mediocris/i sapore dulcis/i colore purpureus in uenis: rubicundus in artariis: cuius generatio fit in epate: ex subtilioribus chili partib9. cuius locus naturalis ipsum cōtinens: sunt uene artarie: & cordis concauitates: qui de se est aptus ad generationeз spirituū/& ad oia mēbra laudabiliter nutriēda.

De Flegmate naturali.

Flegma naturale est humor frigidus & humidus de natura aque in substantia mediocris/iter subtilitatem & grossitiem: sed uiscosus admodum albuminis oui crudi: & coloris & saporis eiusdē. Cuius generatio fit in epate ex frigidioribus & humidioribus chili partibus: cuius receptaculū sunt totius corporis uene. Vadit enim cum sanguine: cuius interdum uicem supplet. Est enim aptus: per ulteriorem degestionem in sanguineз conuerti & in eius defectu membra nutrire. Licet non ita perfecte & iuncturas corporis intemperata lenitate seruare.

De Colera naturali.

Colera naturalis est humor: incomplexione calidus & siccus: denatura ignis: in substantia subtilis: in pondere leuis : i sapore amarus : in colore rubeus clarus: sicut uinum subtile rubeum: generatur in Epate sicut alii humores excalidioribus & subtiliotibus chili ptibus: cuius receptaculum naturale est chistis fellis aptus perse conferre naturali fecum expulsioni: & aperire meatus: quos uiscositas: aut grossities alterius substantie obturare potest.

De melancolia naturali.

Melancolia naturalis est humor in complexione frigidus: & siccus: de natura terre: cuius substantia: & color est similis substantie &colori uini grossi spissi & nigri: cuius sapor ē acerbus ex accido & pontico mixtus: sicut succus pirorum in maturorū & uiridium: cuius generatio est in epate exgrossioribus chili partibus: cuius receptaculum est splen: & ipse dese est aptus orificiū stomachi ad famem disponere : ac in omni parte corporis inspissando & restringendo iuuare retentionem.

De humoribus innaturalibus.

Humores innaturales & ipuri similiter diuidūtur in quatuor uidelicet in sanguinem innaturalem: Flegma innaturale: Coleram innaturalem

& melancoliam innaturalem.

De sanguine innaturali.

Sanguis innaturalis est duplex alius factus propter alterationem in se ipso. Alius propter per mixtionem alterius humoris cum ipso. Qui uero fit per mixtione alterius humoris cum ipso: iterum fit dupplicitér. quia aut i se ipso genitus aut deforis ueniens ab alio trãsmissus. In se ipso genitus: ut quando pars ipsius aliqua putruit: cuius subtile ut dicit. G. conuertitur in colerã & grossum in melancoliã & ambe remanserũt simul: aut ipsarũ altera. De foris adueniens fit tripliciter. Secundum ꝙ tres sunt humores ab extra uenire potẽtes. Colera. s. flegma & melãcolia: quorũ permixtiõe sanguis naturalis mutat͛ a propria natura & innaturalis fit: aut secundũ substantiam: aut secundum qualitatem. Secundum substantiam mutatur insubtilẽ & grossum clarum uel turbidum. Secundum qualitatem: aut primam: aut secundam: secundũ qualitatem primam. In calidum uel frigidum: secundũ qualitatem secundam multipliciter quia aut secundum saporem: aut secundum odorem: aut secundum colorem: propter ꝙ sanguis innaturalis dicitur: subtilis: grossus: turbidus: clarus: albus: niger: citrinus: uiridis dulcis: amar9: salsus: acetosus: horribilis: fetidus: & cetera si: milia:

De Flegmate in natnrali.

Flegma in naturale fit similiter duppliciter: aut propter saporez aut propter substantiã. Propter saporez tripliciter: secunduz ꝙ tres sunt eius species silicet Dulce: salsum: & Acre. Secundũ substantiam uero singulariter: secunduz unam eius speciem quod dicitur uitreum.

De Flegmate dulci.

Dulce flegma iterũ fit dupplicíter: quia aut propter alterationem inse ipso: qua aquisiuit aliqd dulcedinis: ultra eaz quę cõuenit naturali: aut propter permixtionem sanguinis cum eo: & hoc est minus frigidum naturali.

De Flegmate salso.

Salsuz similiter fit dupplicíter: quia aut fit propter super calefactionez partium terrestriũ suarum: aut propter permixtionem colere adhuste cũ ipso: & hoc etiam est naturali minus frigidũ.

De Flegmate acri.

Similiter Acre fit dupliciter. Aut per alteratio nem aquisitaz/aliqua occasione/aut propter permixtionem melancolie cũ ipso: & hoc est naturali magis fragidũ.

De Flegmate uitreo.

Vitreũ uero flegma ꝙ ẽ simile uitro liquefacto in colore & substantia fit tãtum simpliciter per intensam frigiditatem: aut per indigestionez: ut

in senibus naturali calore destitutis: aut quomodoquncp aliter aquisitaʒ: & hoc est omnibus speciebus flegmatis i naturalis frigidius: & hę sunt species flegmatū in naturalium, quę incorporibꝰ nostris realiter inueniuntur uel inueniri possunt: & sique alie species sunt a Doctoribus posite, omnes sunt ad istas, uel ad istarum aliquam reducibiles. Auicēna tam̄ dixit huiusmodi flegmatis i naturalis species ēē otto. Quattuor. s. differētes secūdū saporē: ut salsū: acre: Ponticū: Insipidū. Et q̄ttuor secūdū substantiā. s. aquosū Vitreum, Mucillaginosum, Gipseum. Quibus etiaʒ addit & crudum: quamuis illud diceret in collectione mucillaginosi, contineri. Siquis tamē aduertat diligenter. G. & alios legiptimos: predictas quattuor spēs iueniet posse sufficere & hęc de flegmate inaturali dicta sufficiant. Dicamus nunc de colera.

De Colera innaturali.

Colera inaturalis fit ēt dupliciter: aut propter alteriꝰ humoris ꝑ mixtionē cū ipsa, aut ꝑꝑ ipsiꝰ met alterationē. Primo mō fit dupliciter. Aut ꝑ mixtione flegmatis, Aut ꝑ mixtione melācolie.

De colera nota famosa uel maioris fame

Prima q̄ fit ꝑmixiōe flatis dicit᷑ notha famosa uł maioris fame & talis fit dupliciter q᷑ aut ꝑmixtione flatis subtilis exqua resultat una spēs colere

dicte citrie q̃ similis ē ī colore citro maturo: aut pmixtiōe flegmats grossioris ex q̃ resultat alia species colere dicte uitelline/ q̃ in colore & substantia similis est uitellis ouorū.

De colera prassina & eruginosa.

Ex adhustione citrine secundū quosdā resultat alia species colere ī naturalis dicte prassine quę similis est in colore succo prassii. Sicut ex adhustione uitelline resultat alia species dicta Zinaria uel eruginosa: quę similis est erugini eris. Et utraq; ipsarum est perniciosa & maligna. Quamuis malignior sit ultima. Secundum alios uero prassina generatur ex assumptione holerum uiridium acutorum in stomacho calido. Et eruginosa ex adhustione ipsius prassine. Quāuis Auicena teneat ꝙ prassina ex adhustione uitelline: & eruginosa ex adustione prassine generetur. In hoc tñ omnes concordant ꝙ utraq; predictarum silicet prassina & eruginosa: ꝑ necabilis est & de natura ueneni/

De colera nota minoris fame.

Sed illa quę fit per mixtione melancolie dicitur minus famosa uel minoris fame & secundū Auicenaꝫ appellatur adhusta: q̃ etiam fit dupliciter quia aut in se adhuritur & incineratur & remanet cinis cum illa/ aut melancolia naturalis cum ea permiscetur. Huius colere etiā/ ut dicit Aui

cena / color est rubeus: sed non est clarus neque floridus / Sed magis similis sanguini & est insub stantia tenuis quę & interdum a sui colore muta tur propter diuersas causas

De colora ī naturali pp alterationem

Sed colere innaturalis propter alterationem in se facte talis: etiam due sunt species. Quarū una secundum Auicenam: generatur in epate. Alia generatur in stomacho. Et quę generatur in epa te est una species tantuȝ & est illa quę generatur qum subtile quod est in sanguine adhuritur & eius spissum est colera nigra. Quę uero genera tur in stomacho: adhuc secundum quosdam di/ uiditur in duas partes. Quarum una est prassi/ na dicta. Altera eruginosa. sed hęc opinio nō est comunis.

De melācolia ī naturali cuius sunt quatuor speties

Melamcolie in naturalis genite per adhustionē quatuor sunt speties sicut quatuor sunt humo/ res qui possunt adhuri. & in cinerari. Sanguis uidelicet flegma: colera: & melancolia: natura/ les. Vnde illa quę fit per sanguinis naturalis ad hustioneȝ melancolia dicitur sanguinea. Et quę fit per adhustionem flegmatis: dicitur melanco lia flegmatica: sicut quę fit per adhustionem co lere. Melancolia dicitur colerica. Similiter etiā

quę fit per adhustionem melancolie naturalis. Melancolia dicitur melancolica: & ista est omnibus aliis speciebus deterior. & huius secundum Auicenã: due sũt species. Subtilis. uz. & grossa. Prima est multum acris & ab illa interram proiecta: fugiũt musce & alia Secunde: odor est minꝰ acris: cum põticitate pauca. Quelibet tñ predictarum uariatur secundũ propriam substantiã. Odorem. Colorem. & saporem. sed non expedit hic oia dicere. Nõ. n. id patit̃ breuiatio nostra. Qua per/per compendiũ/solum rerũ capita: dicere itẽdimus. Sufficiant ergo ista. de humoribꝰ primis. Dicamꝰ nũc de humiditatibꝰ secũdis.

De humiditatibus secundis.

Humiditates secũde/sicut humores primi dicũtur esse quattuor. uz. prima. Secũda. Tertia. & quarta. Prima quia ei non est ipositũ nomen. Dicitur nomen nõ habẽs. Secunda dicitur ros. Tertia cambium. Quarta gluten. Prima iuenit̃ uel continetur inforaminibus uenarum paruaꝶ membris simplicibus coniunctaruz in bibentiũ eam/ut dicit Auicena. Secunda exconcauitatibus omnibꝰ: continentibus sanguinem: resudat in mẽbrorũ porositatibus. Tertia est eadẽ predicta quę dicitur talis: posquam membro iam cepit assimilari. Quarta ẽ humiditas in qua ptes membri continuant & herẽt adinuicem & hęc

de humoribus dicta sufficiant. Dicāmus de membris.

De membris quorum sunt quattuor. differentie prime.

Membroruz quattuor sunt differentie principales. Omnia. n. differunt: aut materia: aut dignitate: aut corpulentia: aut perfectione.

De materia membrorum.

Materia differunt primo, secundū q̄ omne membrum est aut carniforme aut spmaticum. Carniforme dicitur membrum quod a principio generationis ex carne fuit genitum. Quod si deꝑdatur, restaurari potest: quū habeat sufficiētē restaurationis materiā. Talia autem sunt sicut Adeps. Pinguedo. & Caro siue. simplex. siue cō mixta. Quam. G. & alii parenchimia uocant. Similiter spmaticū membrū est illud, quod a principicipio generationis genitum fuit ex spmate & hoc si deperdatur non potest restaurari: quuz non habeat sufficientem materiam exqua restauretur. Talia autez membra sunt omnia alia apredictis uidelicet uene. artarie. nerui. panniculi. membrane. ossa & similia.

De dignitate membrorum.

Sed dignitate differūt mēbra secundū q̄ aliqua dicuntur principalia. Aliqua principalibus

seruientia. Principalia sunt dupplicia silicet re-
spectu indiuidui & respectu speciei. Respectu
indiuidui sunt tria uidelicet Cerebrũ quod prin
cipatum tenet in corporis arce uidelicet in capi-
te, & ipsum est principium sensus & motus, queꝫ
mediantibus neruis: omnibus membris tribuit.
Cor quod principatur in medio totius & dicunt
quidam, tanquam Rex aliorum, quamuis non
sint illi Ippocrates: neq; Galenus. & ipsuꝫ ē prin
cipium uite. quam mediantibus artariis omni-
bus tribuit. Epar quod regnat in corporis post-
stremo. uidelicet. i uentre inferiori & ipsuꝫ prin
cipatur omnibus membris nutritiuis: quib9. &
omnib9. aliis. secundum Medicos, mediantib9
uenis tribuit nutrimentũ. Sed respectu speciei.
sunt membra principalia quatuor uidelicet tria
predicta, & testiculi: non secũdum Aristotelem
qui opinatus fuit testes ad generationem spma-
tis, non solũ ñ principari: sed esse iutiles & ei so
lũ deseruire sicut pondera telis textricũ: sed se-
cundum Galenum & medicos. qui credidit. Te
stes non solum ut principales ad generationem
concurrere. Sed esse ipso corde nobiliores: di-
xit enim in libro quem de Spermate titulauit:
Quantum igitur bene uiuere melius est: quam
solummodo uiuere, tantum testes sunt nobi-
liores Corde. Concludamus ergo ut Medici

testes inter principalia membra numerari & ipsa mẽbra principalia esse quatuor: ut dicebamus. De membris autẽ seruientibus dicamus ꝙ ipsoꝝ Quedam sunt talia respectu totius corporis & q̃dã respectu quorũdã pticulariuꝫ mẽbroꝝ. Sꝫ que sunt talia respectu totius sunt sicut ossa q̃ toti seruiunt ipsum substentando: & sicut spina dorsi: que se habet ad corpus/ut sapientes dixe/unt/ sicut carina ad nauim. Sed que sunt ser/uientia respectu mẽbrorũ: quedã seruiunt prin cipalibus: & quedam aliis a principalibus. Ser uientia principalibus sunt duplicia: quedam. enim seruiunt inmediate: quedam mediate. In/mediate seruientia sunt quatuor genera predi/cta uidelicte genus neruoruꝫ quod imediate ser uit cerebro: & genus artariarũ quod inmediate seruit cordi & genus uenarum quod inmediate seruit epati: & uasa spmatica q̃ aquibusdã dicũ tur didimi: imediate seruiẽtes testiculis: Serui entia mediate sunt: sicut oculus qui seruit cere/bro: mediante obtico neruo: & sicut trachea arta ria que seruit cordi mediante pulmone: & sicut stomachus: qui seruit epati mediantib⁹ mesera icis: & sicut renes & lumbi: qui seruinut testi/bus mediantibus: didimis. Sed eorum que ser/uiũt aliis aprĩcipali⁹ differẽtie sunt mnlte. Que dã eniꝫ seruiunt preparando: ut dentes seruiunt

stomacho masticando cibum. Quedam afferendo, ut meri, etiã seruit stomacho portando cibũ & trachea cordi portando aerem: & stomachus epati infaciendo chilum: & Epar cerebro: & aliis generando sanguinem. Quedam a superfluis mundando, ut intestina uentri, mundando a fecib9: & Virga uesice: & renib9: mundando ab urina. Quedam substentãdo ut ossa. quedam defendendo: ut coste & totum thorax defendunt cor & pulmonem. Quedam continendo: ut craneum: continendo cerebrum: & quedam aliter: ut licet uidere inspicientibus librum: Galeni de ĩterioribus: & libros Anothomie. Sed membra iterum differunt.

De corpulentia membrorum.

Corpulentia secundum ꝙ ipsorum quedam dicuntur simplicia: quedam cõposita. Et dicunt simplicia illa in quorum corpulentia, nulla diuersitas secundum speciem apparet: quę etiam dicunt consimilia: qa pars: toti similis est ratione & nomine. Talia autem sunt multiplicia: & sunt sicut ossa. Cartilagines. Mẽbrane. Corde.

Adipes. Piguedines. Villi. Glãdula. Caro. Cutis: & secundũ alios a Galeno. Nerui. Artarie. Vene. Galenus uero hęc dicit esse composita: secundum ꝙ q̄libet uena ul' artaria est bitunicalis ul' tritunicalis: & insuper q̄libet: sicut & nerui: habet uillos. Sed composita membra sunt illa in quorum corpulentia sunt partes diuersarum rationum, ut cuncta alia a predictis. Quorum cõpositio diuersificatur. Forma. Quantitate. Numero partiũ. Et positione, ut licet uidere ĩ Anothomia. Diuiduntur autem talia principaliter. in caput. Pectus. Ventrem. Manus. & Pedes. Consequenter diuiduntur ulterius, ut puta Caput diuiditur. In Oculos. Aures. Nares. Linguam. Palatum. Genas & similia. Pectus diuidtur. In Cor. Pulmonem. Tracheã. Artariam. Costas. Lacertos. Panniculos & similia. Venter diuidtur. In Epar. Stomachum. Splenem. Renes. Zirbum & similia. Manus, pro ut sumitur a medicis pro Mẽbro: alterutrinq;: ab humero ad extremitates digitorũ pendente: diuiditur in ulnam: quam & brachium uocant: & ĩ cubitũ & in Coronũ ꝙ etiam dicũt Coclearitũ & Olectra

num. & in secũduʒ brachiũ ꝙ est post cubitum et incarpũ. & methacarpum & i Condile & Indi gitos Digiti uero i pollicem. Indicem. Mediuʒ. Anularẽ: & paruũ quẽ alii dicunt Auricularem Post hãc diuisionẽ q̃ secundũ. Galenum ẽ posi ta. Iteꝝ diuidit. G. manũ procõplemento dicẽs Igitur quod quidem a Carpo extrema manus. Quoduero deinde palma. Quod uero demum super palma. Quod uero subemanationibus di gitorum Pectus manus. Quod uero iter hec oĩa Vacuũ manꝰ. Similiter Pedes sic uniuersaliter sũpti diuidũt᷑ a Galeno primo iduo cura quorũ distĩctionem ut. G. dicit. Veteres nũcupabant dupplationes haꝝ supiores ptes dicuntur Coxe post coxas sũt genua post sunt loca iuxta flexio nes dicta post sũt tibie quaꝝ pars anterior dicit᷑ Antimoniũ posterior gastrominia Inferiores taʒ anteriꝰ q̃ʒ posterius dicũtur sfiria post sfirias im̃ diate sũt pedes quorũ pars posterior dicit᷑ tallꝰ Anterior usqʒ addigitos đr tarsus huius tarsi ps anterior secũduʒ rectitudinẽ magni digiti ab in teriori đr sfirio peduʒ siue planities. Pars uero q̃ mox est post hãc i medio dicitur pediscõcauum Infima pars dicit᷑ Calcaneũ sup ascẽdẽs palma cuius pars q̃ supeminet post concauuʒ dicit᷑ pec tus pedis deide sũt digiti equali numero digito rum manus nõ habentes tñ eadẽ nomina eo ꝙ nõ

efficiunt easdem utilitates. Dicũtur autem predicta membra onmia. Composita, ut dixi, quia componũtur expredictis quattuor forma. s. quãtitate. Numero partiũ. & positiõe. Quę compositio, quia fit ad istar istrumentorũ uel organorum musicaliũ. Ideo etiam istrumentalia, uel organica dicuntur. Et quia deputata sunt ad exercendũ manifestas operationes sanabilis corporis uelut ad officia: ideo etiam dicũtur officialia.

De complexione membroruȝ.

Differunt etiam & quarto membra: complexione. secũdũ q͏̄ alia dicuntur temperata. Alia distẽperata. Tẽperatũ mẽbrũ est tm̃ unũ & ꝓprie cutis. Quę dicitur esse respectu omniuȝ alioruȝ sicut metrũ & mensura. In comparatione cuius reliqua omnia dicuntur distẽperata. Magis tñ & minus secundum maiorem uel minorem eorũ accessum uel recessum ab illa. Huius autem cutis proprie pars quę est in uola manus: est posita ut sit istrumentum homini sapientissimo animaliũ: & prudẽtissimo ipsorũ: & istius. Porprie pars q̃ ẽ in idice ẽ aliis tẽperatior: & hui⁹. ꝓprie ps extrema. Sed distẽpata sũt quadruplicia: secundũ q͏̄ quedã sunt calida: quedã frigida: quedam humida: quedam sicca. Calida dicunt̃ cor epar: caro simplex: musculus: splẽ: renes: artarie uene: pulmo: & similia. Frigida dicunt̃ os. Car

tilago. Ligamentũ. Corda. Pãniculus. Neruus. Nucha. Cerebruȝ. Zirbus pinguedo. & similia. Humida sunt. pinguedo: Zirbus: Cerebrũ: Nucha: Caro mãmillarum & Testiculoruȝ: Splen: Pulmo: Epar: Renes: Musculus & similia. Sicca sunt. Os. Cartilago. Ligamentũ. Corda. Panicul9. Artarie. Vene. Nerui motiui & similia. Nec mirandum tñ ꝙ eadem membra idiuersis latitudinib9 nominauerimus. Et diuersarũ cõplexionũ illã esse dixerimus: quia hoc non inconueni t inqualitatibus compatibilibus. Quãuis sit illud incõueniens in his quę nõ se inuicem compatiuntur. Quare sciendũ ꝙ qualitatuȝ primarum elmẽtorũ: quedam dicuntur compatibiles. Vt caliditas cum humiditate & siccitate: & frigiditas: cũ siccitate & humiditate: Quedam dicuntur incompatibiles: ut caliditas cum frigiditate: & econuerso, & humiditas cũ siccitate: & conuerso. Iterũ est sciendũ. ꝙ licet posuerimus in omni latitudine plura membra. s. taȝ calida: quam frigida: quã humida: quam sicca. Non tñ ostendimus omnia esse in gradu equalia, sed hęc plus. Illa uero minus. & proprie secundũ ordinẽ quo sunt posita. Incipiendo ab intensiori i qualibet qualitate uel latitudine, terminãdo adremissius. Sciendum ulterius: ꝙ in hac intensione & remissione qualitatũ primarũ positi sunt a sapiẽ

tibus gradus: ut distinte itelligat eorundem sapientū conceptus. Quos gradus, nō in membris solū, sed in omni complexionato, dixerunt esse quatuor: primū. uз. secundū. tertiū. & quartū. & hūc non transcenderūt. Ipsorum aūt quēlibet diuiserunt ulterius in tres māsiones: pirmā. uз. secūdā. & tertiam. quas quidā adhuc magis subtilitāзes: diuiserūt ulterius insitus. uł ordines. uł numeros, & ꝓprie in tres. sicut tres sunt mansiones: dicentes cōplexionarū esse i primo. secundo uł tertio. situ. uel ordine. uel numero. prime. secunde, uł tertie. mansionis. primi. ecūdi. uł tertii. uł quarti. gradus. q gradus manifestant magis, incōplexionibꝰ medicinarum: q̃з incōplexionibus mēbrorū. siue sint medicine solutiue: siue alteratiue: i quibꝰ p̄dicte differētie cognosci sunt magis necessarie. ꝙ si etiam in complexionibus mēbrorū manifestari debeant. Patз ꝙ illud erit potius i cōplexionibꝰ nō naturalibꝰ uel accidentalibꝰ: seu accidētaliter aq̄sitis: q̃з innaturalibus. ꝙ aūt quidam predictos qualitatū gradus: sic, ut diximus, iminutas partes diuiserint: patet illos potuisse habere fūdamentū a medicorū pricipe. G. tegni t tio. ubi dixit: ꝙ si ita accidat alicui excedere decē numeris secūduз calidū: septē uero secūdū frigidū. & cetera. Vbi ipse inuit diuisionē minutiorem, ea q̃ erat secun

dũ mãſiones. Sed nõ ꝓlõgemus ĩ iſtis: q: non ſic exigit breuiatio noſtra. Dicamus aũt potius ꝙ ultra id ꝙ dictũ ẽ de quattuor deſideriiſ ĩ mẽbriſ reptis aduc alia notari poteſt: q̃ ẽt ẽ. G. abeo poſita in regni & ẽ: ꝙ membrorum quedã ſũt uirtutes in natas tm̃ quedã ĩ natos & ĩfluẽtes ſimul. Et ſũt uirtutes innatas tm̃ illa: ad quę: a pricipalibus non perueniunt meatus ſenſibiles. Vene. ſ. artarie: & nerui. Talia autem ſunt, ut. G. dixit, Cartilago: oſſiuꝫ cõiunctio: mẽbrana: glãdula: piguedo: caro: & ſimilia. Innatas uero & ĩfluentes ſimiliter ſũt oĩa mẽbra alia a ꝓdictis. Quibus a principalibus ueniunt: nerui: artarie & uene. Talia aũt ſunt Oculus. Auris. Nares. Lingua: Palatus. Stomachus. Splen. renes & ſimilia. Ad actiones corporis manifeſtas, pricipaliter deputata. Et hęc de membris dicta ſufficiant Dicamus de uirtutibus.

De uirtutibus.

Virtutes ut cõſiderant a medico: ſunt tres principales. uꝫ. Animalis. Vitalis & naturaliſ. Et dicitur animalis: illa quę ſenſum preſtat & motũ. Et dicitur uitalis quę prebet uitam. Naturalis uero dicitur quę dat nutrimentũ. Prima uiget. in cerebro, ut dicebatur, Secunda in corde. Tertia inepate.

De uirtute animali.

Sed animalis iterũ est triplex. s. uoluntarie mo-
bilis. Rationabilis . & sensibilis.

Deuirtute uolũtarie mobilis.

Volũtarie mobilis iterũ duplex. Vniuersalis. s.
& pticularis. Istarũ autẽ quelibet duplex. Acti
ua. silicet passiua. Particularis actita ul' passiua
Duplex. nobilissima. & minꝰ nobilis. Nobilissi
ma ut uox: minꝰ nobilis. quęcũq; alia. De uoce
. n. dicit. G. in libro de uoce & haẽlitu: q ipsa ẽ
nobilissima actio uolũtaria q? fit exnobilissimo
motu Aĩe. s. exmotu cogitatiõis. & deliberatiõis

De uirtute rationabili.

Sed rationabilis est triplex. uz. Imaginatiua. q̃
uiget infronte. Extimatiua. q̃ uiget imedio. Me
moratiua quę uiget ĩ occipitio. Distingũtur. n.
he tres uirtutes secũdũ tres cerebri uẽtriculos.
Quibus cerebrũ ipsũ distinguit'. Anteriori. uz
posteriori. & medio: & q̃uis anterior uentriculꝰ
iterũ diuidat' ĩ duas partes: nõ sunt tñ secundũ
Medicos. eiꝰ- due uirtutes: q̃uis sint due apud
phos: q̃ dicunt' sensus cõis: & fantasia: sicut etiã
secundum ipsos: uirtutes uentriculi posterioris
sunt due. memoratiua. s. quam quidam conser-
uatiuam appellant. & reminiscitiua. Sed medi-
cus has duas reducit ad unam. De extimatiua
quam dixi- etiam est aliqua leuis diuersitas, se-
cundum quam medici eã uno tñ nomine appel

lant.s.extimatiuam,ut dixi,uel cogitatiuã: in differẽter. Sed philosophi, ut dicit Aui, conside rant: eã dupliciter.s. uel ut imperat ei extima tiua animalis: & tunc uocant eã ymaginatiuã: uł ut ipat ei rationalis. & eã appellãt cogitatiuã

De uirtute sensibili.

Sensibilis uirtus similiter secundũ medicos est quincuplex.s. uisiua. actiua. gustatiua. olfacti ua. tactiua. quamuis, secundũ quosdã philoso phorũ, multiplicantes tactũ quadrupliciter, sit ottuplex. Volunt.n. hi tales sensum tactus in lingua: aliũ esse a sensu gustus: similiter in oculis & in aliis: sed in hoc sequimur medicos: quia me dicinale est opus: & nos medicinã profitemur. Dicamus ergo de uirtute uitali: quã dicimus ẽe dupplicem. Actiuã.s. & passiuam. Actiuam ite rum dupplicem, pulsatiuam.s. & hanelatiuam. utriusq; quarum tot sunt differentie: quot sunt differentie pulsus. & hanelitus. De qbus ꝓpter eorũ utilitatẽ, preter opis intẽtũ, ut locupletior sit nostra breuiatio, q̃ strictius poterimꝰ, aliqua dicemus.

De pulsu.

Dico ergo primo, tam pulsum, quam hanelitũ: habere causam proprii esse: dilatationem & con strictionem cordis, & artariarũ: nec nõ: pulmo nis: & canne eius, cum diafragmate, & toto tho race: mediantibus musculis lõgitudinalibus: la

titudinalibus: & transuersalib9. qui sunt duo & uiginti. a superioribus & inferioribus costaruꝫ a partib9 colli: & a dorso: atqꝫ epigastro: ad unū opus concurentes: utilitatem. s. cordis: q̄ est duplex. Cōmoderatio. s. caloris ipsius. & eiusdeꝫ: spiritus: nutricatio: quę duobus fit modis: refrigerando. s. ipsum: perattractioneꝫ noui aeris frigidi. & puri. factam per inspirationem: ab extra & per expulsionem eiusdem super calefacti: ꝑ expirationem ab intra. Quorum duoruꝫ nomina. inspirationis. s. & expirationis. Sapientes hanelitui apropriauerunt: sicut nomina Dyastoles & sistoles: apropriauerūt pulsui. Quamuis pulsus plura constituerint: & propriis nominib9 signauerint. genera: & species: quā hanelitus: & ratio est: quia permedium sensibili9 & multo materialius percipitur ipso hanelitu pulsus. Quapp pl̄res ei9 ꝑcipiunt differētíes. Percipim9. n. pulsum persensum tactus. & mediante artaria q̄ manifestatur pluribus in locis: tangitur aūt cōmuniter ī brachio. Hanelitū uero ꝑcipim9 ꝑsensum uisus: uel auditus. & mediante aere. Modo patꝫ certiora esse ea quę ꝑ tactū cognoscimus: is quę peruisum. Similiter patet manifestius posse nos percipere differentias artarie tacte. q̄ aeris expirati. uel īspirati. Quod quū sit ita dicamus pri9 differētias q̄ de pulsu & illas q̄dē noīnatas

& famosas, posterius eas que de hanelitu dicem9
Notāter aūt dixi nominatas & famosas: non. n.
oēs sūt nominate: sed tm̄. xxvii. species ut ī libro
de generib9, & differētiis pulsuū, notauit G. nec
oēs sunt famose, sed. xxii: tm̄ uel potius. xx: ut ī
suo cōpendio de pulsu notauit Arnaldus: quas
ego ponā inferius, ad iuuenū utilitatē: dimissis:
Ischiis & adriis. quorꝝ G. meminit: ne ꝓlōgem9

De generibus pulsus.

Dicam9 ergo primas & proprias pulsuū differē
tias esse. x. qb9. x. sub alterna genera cōstituunt
Quorū primū ē pulsus magni. & parui. & medio
cris. ii. uelocis tardi & mediocris. iii. fortis debi
lis & mediocris. iiii. duri mollis & mediocris. v
pleni uacui & mediocris. vi. cal. frigidi & medio
cris. vii. incidētis & decidētis. ix. eq̄lis & i eq̄lis
x. ordinati & in ordinati.

De pulsu in ordinato.

Huius aūt pulsus iordinati sunt: x. species. uꝫ.
Cauda soricina finitiua: Cauda soricina tornati
ua: caprizās siue gazelās: Martellin9: ramosus:
fluctuās uel ꝓcellosus: spasmosus uel ptisicus:
uermicularis: formicās: serrinus. He oēs pulsus
differētie: pn̄t esse naturales & inaturales preter
frigidū: decidētē: spasmosuꝫ: ptisicū: & uermicu
larē: q semp sunt i naturales: & p̄ter incidētē: &
caudā soricinā tornatiuā: q sp sūt naturales. No
tādū ē aūt ꝙ iter icidētē & decidētē: eq̄lē & i eq̄lē

ordinatuȝ & īordinatū; nō cadit mediuȝ: q͡r sunt priuatiue cōtraria.

De causis pulsus.

Hoꝝ autē oīuȝ pulsuū causę pricipales sūt. Virtꝰ naturalis electiue mouēs. Organa uel īstrumenta mota. Vtilitas pp quā mouent̄. Cōsequētes sunt multe: ut habet̄ ab Ippocrate: quāuis n̄ plene de eis tractauerit: & a G. plenissime: & ab Arnaldo distintissime. Sed nō ē presentis breuiarii minutatim oīa tangere: q ergo uult p̄dictoꝝ notitiā luberiorē haber adpredictos recurrat auctores. Hęc ergo sufficiant de pulsu: nūc pauca de hanelitu.

De hanelitu.

De hanelitu ergo dicimꝰ ꝙ eedē uł fere eedē sūt differētie quū ab eisdē ꝓueniāt causis paululuȝ mutatis: pp ꝙ plurimi phoꝝ & medicorum: dixerunt pulsuȝ: hanelitū ēē pfectū. Quod tn̄. G. in libro de iuuamento pulsus: refellit hac ratiōe dicēs: sine pulsu potest hō uiuere: sine hanelitu minime: nō ē ergo pulsus: hanelitꝰ. Dicamus ergo hanelitus differētias primas & simplices secūdū ꝙ de eis loqt̄ G. ī libro de utilitate respirationis ēe duas: īuiolentā. s. & uiolētā. Istaꝝ aūt alterutrā: dicamꝰ iteꝝ ēe dupplicē. Inspiratā. uȝ. & expiratā: & iterum istarum alterā sexcuplicē uȝ. magnā. & puam. uelocē. & tardā. spissam. & rarā. Exhis cōpositas: dicamꝰ esse quattuor secūdum ꝙ quadruplicit̄ possūt fieri cōbinatiōes uł

compoſitiones ex eis. Cōponuntur.n.ſimul taȝ inſpiratio/q̄ expiratio magna cū ueloci.&cū tar da.exquibus due reſultant cōpoſitiōes. Similit̄ cōponitur. Parua cum eiſdeȝ.ſ. ueloci.&tarda. & ſic fiūt due alie. q̄ ſimul iuncte ſunt quatuor exſpiſſa autē & rara:nō fiunt alie cōpoſitiones: quia ſecundū.G.omnis talis compoſitio attēdi tur penes motū/ſpiſſitudo uero & raritas atten duntur penes quieteȝ.& hęc de hanelitu.ſecun dum ꝙ patitur inciſio noſtra. Siqs aūt de his co pioſam notitiā habere deſiderat/legat librū.G. de uoce & hanelitu.& de cauſis reſpirationis.& deutilitate reſpirationis.& de diſnia.inquibus abundantius quā deſiderare poſſit.quicquid cu pit.inueniet.Nos iam longitudini parcētes/ad propoſitum ſermonem:noſtrum redimus/dicen tes de actione cordis uitali paſſiua.quā dicimus eſſē duplicē.iraſcibilem.ſ.&concupiſcibilē qua rum ſpecies ſunt plures.uȝ.gaudiū.letitia.an guſtia. uerecundia. ſpes.deſperatio.& cetera ſi milia ut dicemus latius inſequentibus.

De uirtute naturali.

Sed uirtus naturalis eſt etiam duplex.uȝ.Mini ſtrata.& miniſtrans.miniſtrata.triplex.nutriti ua.ſ.augmentatiua.& generatiua. miniſtrans. duplex.cōmunior.& minuſ cōmuniſ.cōmunior quatruplex.ſ. Atractiua. Retentiua.digeſtiua

Expulsiuã. q̃ꝫ seruiunt ꝓprie nutribili. Sicut nutribilis. Angulamentabili. Generabili uero seruiunt inmutatiua. & informatiua. & iste due sunt min9 cõmunes predictis. Istius autē infor matiue. quinq; sunt opera. u3. Assimilare. Con cauare. aperire. asperare. lenire. & hęc de uirtu tibus sufficiant, dicam9 de operationibus.

De operationibus.

De opationibus dicendum est, ꝙ ipsarũ, tot sũt differentie, quot & uirtutũ, quarum sunt ope rationes. Omnis. n. uirt9, ut dixit Abohali, ali cuius opetationis existit initium. Sicut oĩs ope ratio alicuius uirtutis est operatio. propter ꝙ Abohali capitulum fecit de illis cõmune.

Dicendum tñ ꝙ ultra predictas diuisiones quas recipere possunt operationes, ad huc aliam reci piunt a predictis, uidelicet, quia illarum alia est simplex. alia composita. simplex dicitur quę fit ab una predictarum uirtute tantum. uidelicet Animali. Vitali. uel naturali.

Composita est quę fit aduab9 uel plurib9 simul ut operatio transglutiua meri. que fit partim a uirtute naturali. partim ab animali. Similiter ēt appetitus stomachi: & alie similes:

De spiritibus.

Spiritius simılıť sũt tres sicut uirtutes quaꝝ ipi sũt uehiculi. & latores. & sicut opationes: quaꝝ

uirtutes: sunt cause. Sunt ergo spiritus. Vtalis q oritur a corde in sinistro eius uentriculo. que3 ut dixit Abohali deus creauit ut esset eius armariu3. & minera ipsius: q a corde p artarias: defert ad totum ut supra diximus ad portandum uitã. uel uitalem uirtutem. Animalis. q est ipsemet uitalis: a corde: miss9 ad cerebꝶ: ad portadũ ei uitam q postea a cerebro. uel pte eius: rete mirabile dicta: de articulat. & sublimatur. a uirtute cerebri qua mediante efficit aptus adportã dum ad oĩa mẽbra mediantib9 neruis sensus & motũ. uel uirtutẽ sensibilẽ: cuius minera ẽ cerebru3. Naturalis. q ẽt est ipsemet uitalis. a corde ad epar transmissus ut diximus ad portandum ei uita3: quã cor. oĩbus mẽbris prebet: q postea ĩ epate ab ipsi9 substãtia alteratus acqrit potẽtiã mediãtibus uenis ferendi ptotũ uirtutẽ naturalẽ siue nutribilem: qua oĩa mẽbra secundũ ꝓpria3 exigentiã nutriuntur: & hęc de spiritibus sufficiant: & de rebus naturalibus principalibus simul. deinceps dicemus de consequentibus.

De rebus naturalibus consequentibus.

Res naturales consequentes sunt qnattuor. u3. sexus. etas. habitudo. color.

De sexu

Sexus ẽ duplex masculin9 & feminin9. Diffrẽtia eoꝶ triplex. s. ĩ cõplexiõe: cõpositiõe: & pfectiõe

incomplexione quia masculus naturaliter est calidior & siccior. Femina frigidior & humidior. In compositione. quia masculus abundat a femina. Femina uero defecit a masculo. Habet enim msaculus uirgam: quam non habet femina. Propter q̄ dicitur femina masculus occasionatus. In pfectione q̄z. femina tardius pficitur in utero: Citius extra uterum. Masculus uero facit econtra. Citius. n. completur i utero: tardius extra uterum. Quare longioris uite dicitur ceteris paribus masculus quam femina hęc de sexu.

De etatę.

Etas quę dicitur esse duratio uiuētis est quadruplex. uz. Adolescentia. Iuuent9. Senectus. & senium. Adolescentia est dum corpus secundū oēs suos diametros crescit: uel crescere potest: & terminat̃. xxv. anno. Iuuentus est qua corpus stat insuo naturali esse cū robore & uirtute: nihil deficiens in aliquo: & terminatur anno. xxxv. uel xxxx. Senectus est quando corpus iam inuirtute: & uiribus: insensibiliter uł manifeste diminutionem suscipit. Quo tempore & uisum hebetari: & auditūindurari: & membra pigrescere: & uenerem sopiri contingit: & hęc secundūz Iohānitium terminatur anno. lv. uel. lx. secundū Arnaldū uero extenditur senectus usq̧ ad ottua

gesimum annum: Sed tunc patet quia cõtingit uirtutes & uires manifeste debilitari. Senium est etas qua omnes uirtutes & operationes manifestissime leduntur atq; marcescunt. Nec illud solum sed membra curuari: & cutis rugari non desinit. Et huius etatis spaciũ uel termin⁹ ẽ Mors naturalis omnibus ineuitabilis. Sed adolescentia iterum diuiditur quadrupliciter. uz. in Infãtiã: quę terminat᷑. t tio anno. Inetatẽ dentiũ plãtatiuã: q̃ terminatur anno. vii. uel. viii. In etatẽ dictam concussiuam: propterea quia ad motum tũc disponũt᷑. quę terminat᷑ ãno. xii. uel. xiii. qui terminus. est proprie finis pueritie. & in etatem pubescentie: quę dicitur etiam etas fortitudinis: & hoc est ultimum spatium adolescentie. Hęc de etate nunc de habitudine.

De habitudine.

Habitudines causantur a cõplexione. propterea. sicut cõplexio: est duplex. Temperata. s. & distemperata. Est aũt temperata: Vna. distẽperata. quadruplex. Tẽperata est illa q̃ mediocris est respectu aliorum: in qua nec caro abũdat. ul᷑ deficit. nec pinguedo. & talis dicit᷑ equalitas. Distẽperata est duplex. Simplex. silicet & composita. Simplex ẽ quatruplex. uidelicet. carnositas. pinguositas. Macies. & extenuatio. i prima abundat caro. & ipsius ẽ cõplexionis. uz. calide

& humide. In secũda hbũdat pinguedo: & com
plexionis illius ẽ. uȝ. frigide & humide. In. t̃tia
deficit caro. In quarta deficit pinguedo. & inu-
traqꝫ istarũ dominatur siccitas. Habitudo cõpo
sita est triplex. uȝ. extenuata macies: Sinthesis
& squaliditas. In prima deficit pinguedo & caro
& fit talis a nimio excessu caliditatis & siccitatis
Secũda uero fit talis a modico excessu frigidita
tis, & magno siccitatis. scut t̃tia fit talis a magno
excessu frigiditatis, & minori uel equali siccita
tis: & appellauerũt sapientes secũdaȝ: harũ habi
tudinũ. sinthesim: uolentes ꝑ id significare ꝙ i
talib⁹. cutis ad hereat eq̃liter ossib⁹ Vnde dicit̃
sithesis quasi simul sita. uł posita. i. sigillata. uł
coequata illis. Illam uero habitudinem q̃ causat̃
ex magno excessu frigiditatis & minori siccitatis
appellauerũt squaliditatem, uolẽtes per id signi
ficare habitudinẽ mortificate extenuationis: ꝑꝑ
manifastam habitudinẽ sensus, & feditatẽ cutis.
Verba sunt Arnaldi ĩ speculo. Qui etiã ostendit
uelle huiusmodi cõpositaȝ habitudineȝ: esse tm̃
dupliceȝ, quarũ unã dicit esse extenuatã macieȝ
quã prediximꝰ. aliã appellat bonã habitudinẽ. i
secũda abũdat caro & piguedo, In prima deficit
utraqꝫ. Notandũ tñ ẽ ꝙ secũda. s. bona habitudo
aliq̃do ẽt appellat̃ crassitudo nimia. & sumit̃ in
differenter uel pro abũdantia carnis, ut apud Io
hannitiũ uel pro hbudãdia pinguedinis ut apud

Ippocratem illo afforismo crassi ualde secundũ naturam & cetera comuniter tñ sumitur pro a bũdantia carnis & pinguedinis ut paulo ante di cebamus: & hęc de habitudinie sufficiant. Dica mus nunc de colore.

De colore.

De colore igitur nunc nos loqui uolẽtes dicim9 colorem ipsum esse dupplicẽ. s. naturalem qui resultat ex ĩnatis principiis uite & in naturalẽ: q ꝓuenit accidentaliter ab extrinsecis alteranti bus: ut a sole uel ũbra: uel aliquo cõsimili. Qua lisqunq; tñ sit, in quinq; locis manifestat̃. In cu tis. s. pilis uel capillis. Vnguibus. Lingua. & oculis. In cuti color manifestatur dupliciter se cundum ꝙ ipse est tẽperatus: aut distẽperatus. Temperat9 color est ille qui est ex albo & rubeo mixt9: q & proueuit a temperamento humorũ. Colores. n. ut ait. G. humoribus attestant̃ aqb9 fiunt: nisi ut idem dicit: humores incorpore in tus accubuerit. Sed color distemperatus est qua druplex: secũdũ ꝙ quattuor sunt humores aqb9 ut dixi causantur. s. rube9: q attestatur sangui ni. pallid9 ul' plũbeus: qui attestatur Flegmati: Citrinus: qui attestatur colere: & niger uel uiri dis: qui atestatur melancolie. In unguibus uero color apparet duplex. s. pulcher & turpis. quo rum prim9 atrestatur lenitati. & humiditati. Si

cundus siccitati & asperitati. Sed in capillis. co lor manifestatur multipliciter. sicut multipli- ces sunt colores capillorum. Quoniã eorũ: alius est ruffus. alius subruffus. alius rube⁹. alius sub rubeus. alius niger. alius subniger. alius flau⁹. qui etiam plus ceteris attestatur temperaměto. In lingua aũt manifestatur color multipliciter: quia alius eius est rubeus purus. significans su- pra těperamentũ. alius est citrinus. alius alb⁹. ali9 niger. Et qlibet attestat̃ predominio humo ris sic naturaliter alterantis. Sed in oculis secun dum quosdã: color apparet quadruplex. u3. sub albidus. Glaucus. niger. & uarius. Horu3 uero subalbidum. G. dimisit. super reliquis magis at testans. quorũ etiam assignauit causam. s. multi tudinem: uel paucitatem. luciditate3: uel obscu ritatem. puritatě: uel impuritatem. subtilitatě: uel grossitiem: intus positioně: uel extra. humo ris cristallini. & subtilis aquei. Concurentibus. n. his causis omnibus: secundum unũmodũ- fa- ciunt glaucũ: concurentibus uero secundum op positum- faciunt nigrũ. Verum si medio modo concurrant omnia- tũc faciũt uariũ: & hęc de co loribus dixisse sufficiat. Sed quia de humore cri stallino & aqueo - mentioně fecim⁹- Ideo bonũ erit: credo de iis- q̃ oculi substantiã itegrant- ali qua dicamus. pp ꝙ sciendũ: & septem tunicis &

oculus 7 tunicas 3 humoribus

tribus humoribus oculum componi. Quarũ tu nicarum. Prima dicitur retina. Secunda que ab ordine nomen assumpsit: dicitur secundina. Tertia sclirosi. Quarta tela aranea. Quinta uuea. Sesta cornea. Septima coniuntiua. & iste oẽs hnt originem uel aduobus panniculis cerebri. Duro .s. & molli: dura matre. & pia matre dictis: ul'a pãniculo interiori cranei. dicto Almuchatin[..]& ab istis constituunt. Sed humores sunt tres .s. uitre9 dictus: uel aqueus. cristallinus & albuginẽ9. In horũ medio uersus cristallinuz, ẽ quod dam foramez quod & dilatatur, & constringitur secundũ maiorem uel minorem lucis occursum: quod dicitur pupilla iqua quasi formaliter causatur uisus. & hic recipiat finem materia de oculis. & de coloribus. & dereb9 naturalib9 simul: taz consequentibus. q̃ principalibus. Deinceps dicemus derebus non naturalibus.

visus in pup.

De rebus non naturalibus.

Res nõnaturales, sunt res, q̃ ad esse sanitatis nõ sunt necessarie, sed tm̃ ad bene esse ipsius. Sine illis. n. potest esse corpus inquantum sanũ. quãuis non inquantum corpus: aut inquantum uiués. Diuiduntur tam̃ & ipse: sicut res naturales diuidebantur, in principales: & consequentes. Principales iterum diuiduntur in sex genera rerum. quorum: unũ & primuz. dicitur contineñs.

Secundum exercitiũ: uel motus: sub quo cõpre hendítur & qes. Tertiũ dicitur cibus & potus. Quartum in anitio: & repletio. Quintum som pnꝰ: & uigilia. Septimum anime accidentia & nos dicemus de singulis.

De continente.

Continens ut consideratur a Medicis, dicit esse duplex uidilicet uniuersale: & particulare: seu comune & proprium. & dicitur uře uel comune illud ꝙ est comune omnibus hominibꝰ, ut aer. & dicitur particulare illud quod est propriũ cu iusqꝫ indiuidui. ut uestis & quodlibet cohoperi mentũ. aut quod est paucoruꝫ. Vt mansio queli bet. uel habitatio. Dicamꝰ igiutr prius de con tinente comuni, quod est aer.

De Aere.

Aer consideratur a Medicis dnpliciter unomo do, inquantum inmutat corpora nostra. Alio modo inquantuꝫ in mutatur in se ipo. Secundũ consideratur propter primum. nisi enim Aer in mutaret corpora nostra, in quantum nos sumus corpus sanabile. quod Medicus semper conside rat. Non consideraret Aer a Medico. In mutat autem Aer corpora nostra multipliciter. secun dum multiplices eius differentias, quibus in se ipso in mutatur, quas dicemus & hoc tam isup ficie respectu partiũ. ipsi aeri detectaꝝ.

quam inprofundo · respectu membrorum adque natura ordinauit ipsum aerem penetrare propter necessitatem . & utilitatem: propter necessitatem . ordinauit natura ipsum penetrare ad omnia illa membra in quibus reperiuntur sensibiles meatus . & uie . quibus penetrare posset . Talia autem sunt cor: & cerebrum: ad que per os: & nares . mediantibus trachea: pulmone: & pectore: continue transit: ad refrigerandum cor: & alterandum & nutriendum spiritum: tam uitalem quam naturalem . Propter utilitatem uero: fecit ipsum transire ad omnia membra mediantibus poris cutis, & aliorum canalium siqui sunt, non habentium tamen, propter hoc, aditum manifestum, ad aliquod particulare membrum . ut sunt aures: & nares: & similia . In mutat autem aer corpora nostra dupliciter . per se . s . & per accidens : quod etiam facit tripliciter . s . qualitatibus . substantia · & utrisque . Qualitatibus autem ad huc dupliciter . primis . s . & secundis . Primis iterum quatruplicit . secundum quod . quattuor sunt qualitates prime elementorum . quibus aer ipse informatur . calida . s . & frigida . sicca uel humida . Quamuis primo & principaliter: per se habeat aer semper humectare quum sit per se humidus in summo per accidens autem habet in pluribus dispositionibus exiccare, ut dixit Abohali, propter uirtutem quam accipit a sole: & a stellis: & agentibus aliis particularibus . Similiter etiam aliquando sic per accidens infrat

& calefacit. Virtute cal efaciendi. uel infrigidā di aquisita ab igne. &aqua. & terra. & adispositionibus uentoru3: a quibus aer diuersimode inmutatur, ut dicemus, & his qualitatibus solis. in mutat aer corporis superficiem. Sed profundum eius in mutat, & his: & aliis: isensibibibus dictis secundis. & etiam substantia. Sunt aute3 qualitates: secunde qb9 Aer secūdo informatur. & quibus in mutat corpora nostra. Luciditas: & tenebrositas. puritas. & in puritas. nubilositas. & serenitas. salubritas. &morbositas. Quamuis quidam dicant has duas ultimas qualitates esse substantie. cuius proprie sunt grossities. & subtilitas. Quibus sic diuersimode Aer imutatur: ut diuersos: & uarios: ac interdum mirabiles effectus, respectu corporū nostrorū, inducat. Quapropter dicitur q Aer subtilis: & purus: & lucidus: spiritus & sanguinem subtiliat. clarificat. & depurat. Cor letificat. & mente3 serenat. Corpus leuificat & digestionem: omnibus membris festinat. Quandoque uero propter informationem quam ipse recipit a causis extrinsecis quas memorauimus & quas paulopost etiam dicem9: ut puta a Stellis. aut Animalibus. aut Plantis. aut Mineralibus. aut aliqua alia insensibili uirtute, inmutatnr adeo efficaciter: ut alicubi ue-

Aer
pestifer — tiriacalis

nenosus & pestifer fiat: alibi uero adeo tyriaca-
lis ut ibi aut nihil: aut paruz: a uenenis: uel re-
bus uenenatis. Corpora ledantur: sicut fit, ut di
citur, inquibusdam ynsulis Ybernie inquibus
corpora mortuorum, Aeri exposita, nunquaz in
cinerantur. Interdum uero propter has causas in
primit adeo ut spiritum, & cerebrum: adeo tem
peret, & illuminet: ut preter solitum, eleuetur
ad occulta intelligibilia contemplanda, & etiam
, ut dixit Arnaldus, adspeculandum futura. &
uniuersaliter ad omnes actus rationis expedite
perficiendum. Interdum uero, ut etiam idem di
xit, perturbat adeo mentem ut rationem permi-
sceat, uel etiam totaliter auferant atque liget.
Facit & alios effectus aer, per accidens multos:
quos quia sunt pene infiniti: pertranseo. Dicens
de ipsius inmutatione quę fit ab extrinsecis cau
sis ut pormisi quod etiam supra aliqualiter feci
quum dixi, ꝙ ipse inmutatur a stellis: & anima-
libus: & plantis: & mineralib9: & dico nunc. ꝙ
aer mutat a stellis: sed maxime a sole: omni tem
pore, sed potissimum in quadris anni: uere scili
cet estate. Autũpno. & hyeme. & maxime inme
diis temporib9 ipsaꝝ qbus, aer excellenter muta
tur. de temperato incalidum. & de calido insic-
cum. & de sicco infrigidum. Est eniz uer: tempe
ratum, ut dicit Galenus in libro complexionũ.

Estas est calida. Autūpnus sicc⁹. & hyems frigida. & a Luna ī quadris mensium: inquibus muetatur de calido in frigidum: & econuerso. & de humido insiccum. & econnerso. & a Canicula in estate. & ab arturo in hyeme. & similibus. Mutatur etiam aer ab Elementis: ut ab Igne: sicut manifestatur in locis in quibus abundant fornaces. & ab aqua: sicut manifestatur ī Regionib⁹. Ciuitatibus. Oppidis: Castellis, uel uillis. circundatis a Mari: Fluminib⁹. Lacubus. Stagnis Paludibus. Fossis & similibus. & a terra dupliciter. merito substātię: & merito situs: merito substantie: tripliciter secundū q̄.

De differentiis seu modis terrarū.

Omnis terre differentia est triplex. Est enim oīs terra aut lutosa & pinguis: aut arida & sabulosa: aut arida & petrosa: prima reddit aerē grossum & frigidum. Secūda frigidū & puluerolentuȝ. Tertia frigidū & pur℞. Merito sit⁹ inmutat aer quatrupliciter secūdū quatrupliceȝ eius differētiam. Oīs. n. terra sita ē aut inuertice mōtis. aut in eius decliuio. aut icōualle. aut in libera planitie. Harū prima redit aerē frigidū & pur℞. secūda min⁹ frigidū & min⁹ pur℞. tertia ad huc ipuriorem. sed & frigidioreȝ hyeme: calidiorem uero estate. quarta reddit ipȝ in omnibus mediocrit se habentē nisi merito afflatus uentorum aliter

diſponatur. in mutatur enim Aer terrarum pro pter uentos multipliciter inqualitatibus & in ſubſtantia ſecundũ ꝙ multiplices ſunt uenti. & multe ſunt eorum diſpoſitiones.

De uentis.

Sunt autem Venti omnes aquibus diuerſimode tam in ſubſtantia. q̃ inqualitatabus Aer imu tatur. duodecim. uidelicet. Snbſolanus. Fauonius. Septentrio. Meridies. Boreas. Vulturnius. Eurus. Nothus. Affricus. Zephirus. Circius. Corus. Iſtorum autem quattuor dicuntur pricipales. ut ſunt qui principalittr a quattuor: Celi cardinibus uenientes Aerẽ inmutant: uel ad ſiccũ: ut Septẽtrio. Proquo cõmuniter ſumi tur Boreas: quamuis ſit Boreas unus exſuis collateralibus: uel ad humidum: ut Meridies: uel meridionalis: quem ſumumt ſub nomine Auſtri. Quorum duorum tanta dicit Ippocrates in afforiſmis. uł ad calidum: ut ſubſolanus: qui nobis ſufflat apartibus orientis: uel ad frigidum: ut Fauonius: qui occidentalis eſt ſubſolano oppoſitus. Abhis enim Aer interdum inmutatur adeo/ut cuius uis alteri⁹ agentis: uiꝫ reprimat: atqꝫ obtundat. Inmutatur quoque Aer ab animalibus non proprie: uel ſtricte ſumptis: ſed in proprie: & ut dicuntur large: procadaueribus:

& morticinis ac superfluitatibus : aquibus Aer inmutatur . alteratur . & corrumpitur : aliquando etiam pestilens efficitur · Mutatur etiam Aer aplantis aut fetidis : ut sunt ficulnee maligne sambuci & nuces & similes : aut aromaticis : ut sunt plures in Egipto : & in Arabia : Patet autem ꝙ a primis aer corrumpitur & inficitur : ab aliis uero incolumitatur & perficitur . Sed a Mineralibus in mutatur etiam Aer secundum naturam & dispositionem minere : sicut experientia mostrat ꝙ a Minera sulphuris calefit & exiccatur : & a minera antimonii exiccatur solum : sicut etiã a minera salis : uel aluminis uel cuislibet alterius : inmutatur & alteratur secundum sui propriam naturam : propter ꝙ dicitur ꝙ ab illis lapidibus quos Arabes uocãt Bezaar . Aer aromatizatur interdum & tyriacalis efficitur & alia similia de Aere dicuntur sed ad presens : ne amplius prolongemns : ista sufficiant . Dicamus de mansione seu hahitatione .

Bezaar

De Mansione seu habitatione

Omnis mansio uel habitatio inmutat Aerem multipliciter . quia aut in mutat ipsum merito materie : aut merito forme : aut merito quantitatis : au merito artificii : aut merito situs : aut merito Incholatus . Sed merito materie in mutat

mansio aerem secundum q alia fit de cemento: & lateribus. Alia uero de paleis uel lignis. & patet q prima reddit aerem frigidiorem. Alia minus frigiduz: sed merito forme: mansio inmutat Aerez: secundum q una est multum fenestrata. & spiraculis multis abundās. Alia uero est fenestrata parum: uel spiraculis omnibus carens patet autem q prima reddit aerem purum & frigidum: respectu alterius. Alia uero impurū: & minus frigidum. Similiter fit ex parte quantitatis, in quantum una est magna, alta, longa. & spatiosa. Alia parua. angusta. breuis. stricta & sine spatio. Et manifestum est quod prima cōstituit Aerem bene euentabilem. transpirabilem. puruz. frigidum. Alia in omnibus econuerso dispositum. Simile huic accidit merito situs. in quantuz una mansio sita est in subterraneis. alia in terre superficie: & patet q utraq; afficit Aerez ut predictum est. Quia scilicet prima impurum ipsum reddit. Alia non sic. Hoc idem manifestatur ex parte incholatus. Certum est eniz q Aer domus habitate est in omnibus. dispositionibus melior inhabitate uero est in omnibus deterior. & hec dicta sufficiant de continenti: siue uniuersali: siue particulari. quantum ad immutationem aeris.

Dicamus nunc de ipso quantum ad ea qua continent : uel cohoperiunt corpus nostrum . ut sunt uestes. & alia omnia cohoperimenta. qualiacunq;. ac qualitercunq; facta. & exquibuscũq; assumpta.

De uestibus cohoperimentis.

Omne cohoperimentum seu uestis · Suscipit diuersitatem aut exparte materie. aut exparte artificii. Ex parte materie dupliciter. inquantum omnis talis materia summitur. aut ex plantis. aut ex animalib9. ex plãtis. aut exsimplici cortice. ut in lino. & canabe. aut ex lanugine floscu li. ut ĩ bonbace. Ex animalib9. aut ex membris. aut ex humiditatibus. aut ex utrisq;. ex membris. accipitur corium. dequo fiunt operimenta quandoque manibus. ut cyroteche. quandoq; pedibus. ut calcei. quandoq; uentri. ut cingulum. Ex super fluitatibus. operimenta fiunt aut de pilo. ut lanea uestis. aut de humiditate: saliuali. ut uestis de syrico. Abutroq; summuntur operimenta quę fiunt de pellibus. Quarum quedã sũt aromatice ut zibelline dicte & marturine & similes. Alie sũt fetide ut q̃ sũmunt̃ animalib9

holentibus . quorum ſpecies ſunt multe . quas breuitatis gratia pretermicto. Exparte artificii uariantur cohoperimenta multiplicter : ut pa-tet: quia merito filature: groſſe: uel ſubtilis tex ture: denſe: uel rare loture. ul' conditure: ſimi-lis uel diuerſe: ſimplicis: uel compoſite. recen-tis. uel antiq̃ȝ. fumigate. uel non fumigate. odo riſ. aromatici ul' grauiſ. Tincture. ſimiliter plu rimode. & diuerſe. ſecundum has omnes diffe-rentias predictas. Poſſem hic & alia dicere mul ta ſectatus Platonis atq̃ȝ Galeni dogma diuidenſ predicta adminutiora : ſed quia eſſet a poropſi-to deuiare ideo hęc pauea de his dicta ſuffici-ant. & ſimul de toto continenre. que fuerat pri ma rerum nonnaturilium principalium aſſum parum. Agrediamur ſecundam que ſicut fuerat dictuȝ impartitione prima: eſt exercitiū.

De Exercitio.

Exercitium a Medicis ſummitur dupliciter. Vno modo large. ꝓ omni actione cuiuſq̃ȝ mem bri. ſecundum quem modum dicimus, oculum exerceri iuidēdo. Aurē i audiēdo. iſtrumētū ol factus. in odorando. Dētes i maſticando linguā iguſtādo. & loq̄ndo. meri itraſglutiēdo ſtomacū

indigerendo. spiritualia. in hanelando. tracheā artariam. inclamando & similia.
Alio modo stricte: solum pro motu locali: quez dicim⁹ esse duplicē: Actiuū. uz. & passiuū: & dicim⁹ actiuū illuz q fit ꝓpriis. lacertis. & iuncturis. & proprie ab eo: cuius est motus: secundum quem modum: mouetur quis: dū proprio incessu mouetur: de uno loco in alium.
Et dicim⁹ passiuū illū q fit in aliquo a motu: uł per motum alterius mouentis: ut contingit his qui mouentur equo: uł naui: cuna: uł ulnis: seu brachiis: & similib⁹.
Huius aūt motus alius dicitur uniuersalis: ut ille quo totū corpus mouetᷣ. Sicut peditatio: eqtatio. nauigatio. uł similis. Alius particularis. ut ille q fit aliquo ꝑticulari membro. Sicut scribē do. pingendo. suendo. uel similis quo motu: sola mouetur manus: aut ipsa & brachiuz. Istorū: ali9 dicitur equalis: alius inequalis. Equalis dicitur ille: quo equaliter: & uniformiter: omnia corporis membra mouentur: ut contingit in ludo parue sphere: & in lucta. In equalis uero dicitur ille in quo aliquod membrū plus aliis laborat: ut pedes inpeditando. man⁹ in idolando uł secando: brachia & dorsum. i fodiēdo & similia.
Patet aūt ꝙ omnis talis motus: uel omne tale exercitiū. potest esse multū uel paꝝ. uł mediocris

spontanei lassitudines morbos indicant

laboriosus. Pateat aut quod talis motus laboriosus. uel talis labor ex motu: uel a motu factus: nō est ille q consideratur ab Ippocrate in afforismis, quū dixit Labores spontanei narrāt morbos. q labor a. G. in comento dicitur esse triplex. sicut tres sūt cause a quibus causari potest. quas ego imediate dicam.

De labore spōtaneo.

Omnis labor spontaneus dequo loquitur Ippo. in afforismis: & G. in comēto: est triplex: quia aut ē sicut dolor uulneris: aut sicut dolor tethani. aut sicut dolor apostematis. Quorum primus sicut dixit. G. fit exmalis chimis. secundus ex humorum abuntantia. tertius ex utroque. Sed redeamus ad motū, cuius sermonem quantū ad presentem incisionem spectat, iam compleuimus. Patet autem quod simul compleuimus & sermonē de quiete: quum ipsa sumatur processatione a quaquūque actione: & quoque exercitio. siue sumatur motus uel exercitium large: siue stricte. Patet similiter quod que de motu spontaneo hic adduximus: quamuis fuerit extra incisionis nostre propositum: propterea tamen hic iteximus, ut nihil remaneret, quod considerandum Medico occurrere posset quin illud aliquomō hoc nostro paruo breuiario tangeretur. Non uidebatur autem locus conuenien

dolor

tior: ubi essentialiter loquendo/comodius: uel rationabilius: adaptari posset: propter similitu-dinem & conuenientiam eius cum labore proue niente ex motu. Inquo initati sumus Galenum: qui simile fecit-super afforismo Ippocratis alle gato/uidelicet de labore spontaneo-qui ibidez: & de labore exmotu: mentionez fecit. Nos uero fecimus econuerso: quia sermoni delabore pro-ueniente propter motū/miscuimus-sermonem de motu spontaneo/propter causam dictam. Sci mus tñ quia proprior eius locus fuisset inferius in hac eadem parte theorica: quum loquemur de dispositionibus corporis-interquas men-tionem faciemus de dispositione neutrali ad quam: predicti labores spectare uidentur: quuz uideantur/esse dedispositionibus pertinenti-bus ad neutrum decidentie: sed quare hic eum intexerimus-iam diximus. Qua propter iam dimictentes sermonem de eo dicamus-de cibo & potu.

De cibo & potu.

De cibo ergo & potu dicturi quod comunit̃ su-mit̃ uel intelligitur sub nomina nutrientis dica mus ipsum esse duplicem: quorū un9 dicitur ta lis p se ali9 dicit̃ talis paccñs. & illę q̃ dicit̃ talis p se est qui proprie appellatur cibus. sicut ille q

dicit talis p accñs pprie appellat potus. cib9 ergo qui dicitur talis per se & est cibus pprie sumptus & dicit a. G. esse illud de cuius proprietate est: ut augeat substantiam nostri corporis: & addat in eam. Auerrois uero dicit cibum esse quod ponit naturaliter ptes cibati in specie nutriti. & Aui. dicit cibũ esse id q mutat a corpore nostro absq hoc q mutet ipsum. q̃r sequitur ipsum nõ agere, sed tantum pati a corpore. absq hoc q agat in corpus. Et dicit Arnaldus q ipse patit a corpore triplicẽ transmutationem. u3. unam in concauo stomachi, qua connertit in chilũ. aliam in concauo epatis, qua conuertitur in sanguinẽ. tertiam in substantia membrorũ, qua conuertit & mutatur in esse cuiuslibet membri. & hęc ultima conuersio: uel hic ultimus transmutationis terminus. est, ad quem natura corporis intẽdit: & est substantia membri. in quam quum conuertitur: dicit pprie cibus. ul nutriẽs actu. Oĩs. n. cibus secundũ. G. dicit esse duplex. quia aut dicit talis actu. aut dicit talis potentia. & dicit cibus talis actu. pprie ille qui ponit ps membri loco eius quod resolutũ fuit de substantia ipsius. assimilatione perfecta. & dicit cibus talis potẽtia: ille qui nondum est, sed futurus est talis. & hic iterum dicitur esse duplex: quia aut est talis potentia propinqua: aut est talis potentia remo

ta: & iterum qui est talis potentia remota: est duplex: quia aut est talis potentia remota, ut dixi, aut est talis potentia remotissima: & potest etiaȝ addi magis remota. In potentia ergo propinqua dicitur esse cibus, posquã iam factus est sanguis: in potentia remota dicitur posquã factus est chilus: ĩpotentia remotissima dicitur duȝ manet adhuc extra corpus, subforma panis: uel carnis: uł alicuius alterius edibilis. In potentia ad huc magis remota dici potest, dũ est subforma tritici: uł herbe: uł similis. Et hoc ẽ illud qđ dixit. G. decibo ĩlibro cõplexionũ dũ dixit auctoritate Ippo. cibũ eẽ triplicẽ quoꝝ un⁹ ẽ ꝓre cib⁹ &c̃. A. dicit ꝙ nutrimẽtũ ciboꝝ alia sũt quoꝝ natura uicinior ẽ substãtie sanguinis: ut uinũ: & uitella ouoꝝ: & aqua carnis: & alia quę sunt parũ longinqora ut panis: & caro: & alia q̃ sunt ualde longinqua: ut nutrientia medicinalia. Et dicit iterum Aui. ꝙ omne id quod comedit̃ & bibitur: in corpore humano tribus operatur modis: qa aut facit operationem in ipso sola sui qualitate: aut sui materia: aut tota sui substantia. Sui qualitate operari dicit cibũ q postquã calefact⁹, aut frigefact⁹ fuit a calore nostri corporis: corpus ipȝ nostruȝ: uel calefacit: uel ĩfrigidat. Sui materia dicit operari illũ, q recipit formam alicui⁹ diuisionis mẽbrorũ humanorum. Similiter sui substantia di-

cit operari illũ qui sua agit forma specifica. For mam aũt specificam: illã dicit esse, qua aliqd est id quod est. & subdit iterum Aui. materiaȝ cibi operantis sua qualitate: non habere igressum in ope. sed illum q operat̃ sui materia: dicit esse id cuius materia: quũ alteratur: alteratione quam i ea facit uirtus q̃ est i corpore. de substantia quã habebat: restaurat id qđ ex eo fuit resolutũ primo. & accẽdit calorem i natuȝ. propterea ꝙ i sanguine facit augmentũ secundo. et etiam operat̃ suis qualitatibus q̃ remãserunt i ipso tertio. Arnaldus uero aliter eius effectꝰ manifestat ordine ꝑpostero ab Aui. dicit. n. ꝙ cibus prima sui trãs mutatione, qua a natura nostri corporis trãsmutat̃ passiue, stomachũ primo & itestina, p q̃ transit, & meseraicas aliq̃tulũ nutrit. In secũda uero ut dixit, sanguinem auget in uenis & i epate. & in corde. & i arteriis. pp ꝙ & calorem naturalem multiplicat. & totũ corpus p consequens, naturaliter calefacit. In tertia uero nutrit. & icrescẽtibus auget mẽbra. & cõfortat ad actiones pficiẽdas, substantiã deperditã restaurando. & imobilibus & extensibilibus membris. uelut carnẽ. & pinguedinẽ augmentando. Et nos dicemus iterȝ ꝙ cibus: ut colligitur ex dictis Galeni in libro de euchimia. & cacochimia. & in libro de uirtute alimentorum. & in aliis. similiter. & aliquali

ter ab Auicena secūda primi Canōn. & ab Arnaldo in speculo. ad huc recip. alias diuisiones & diuersitates. quę omnes attenduntur & considerantur penes materiā: penes substantiā: penes quātitatem: penes qualitatem: penes ordinē: penes numerum: peres pparationē. Quantuȝ igitur ad diuersitatem consideratam. uel attentam: expte materie. dico omnem cibi diuersitatē cōsiderari & attendi dupliciť. secūdū ꝙ oīs cibꝰ aut sumiť exterre nascentibus aut ex animalibus.

De materia cibi & potu sumpta exterre nascentibus.

Ex terre nascentibꝰ aut ex granis. aut explātis. Si ex granis. aut de tritico. aut de ordeo. aut de spelta. aut de auena. aut de milio. aut de siligine aut de faba. aut de aliquo simili. Si ex plantis. aut ex Oleribus. aut ex Fructibus. Si ex oleribꝰ aut ex herbis. aut ex radicibus. ex herbis. ut caules. Atriplices Spinachie. Blete. Lactuce. Endiuie. Boragiēs. & similes. Exradicibꝰ. ut Pastinache. Raphani. Nauoēs. rape. & similes. Si exfructibꝰ. aut collectis đ terra. aut đ arboribꝰ. de terra. ut cucumeres. cucurbite. meloēs. angurie. citruli. & similes. subq̄ cōsideratiōe uenire possūt fūghi. & tuberoēs. Si exarboribus. aut domesticis. aut siluestribꝰ exdomesticis. ut sūt ficꝰ. uue amigdale. psice. auellāe. nuces. prune. cerasa.

Poma. Pira. Citonia. Nespila nux tam basilica: q̄ auellana. & cetera similia: & illa iterum aut ut colligunt᷑ recētia. aut per temp9 reseruata. & illa aut siccata. ad solem. uel ignem. aut non siccata. & similia. Ex siluestribus uero ex predictis multi: & alii proprii. ut lambrusci. castanee. glādes īnecessitatis tempore & similia.

De Animalibus.

Si uero sumitur cibus de animalibus. tunc aut sumitur ex terrestribus. aut ex aquatilibus. aut ex uolatilibus.

De Animalibus terrestribus.

Si ex terrestribus. aut domesticis. aut siluestribus. Ex domesticis. aut ex ipsorū superfluitatibus. aut ex propriis substātiis. Ex supfluitatib9. ut lac: & lacticinia: quę ex lacte fiunt. ex substātiis. aut ex ipsis totis. aut ex ipsorū partib9. Animalia domestica ex quib9 sumūtur uel tota. uel partes. sunt Edi. Agni. Arietes. Vituli. Boues. Porci. Hirci. Bubuli. & similia. Siluestria uero sūt. Cuniculi. Lepores. Capri. Cerui. Apri. & similia.

De uolatilibus.

Verum si sumatur cibus ex uolatilib9: tunc aut sumitur ex domesticis ut dicebat᷑ pri9. aut ex sil aut ex ipsorū fetib9 ex ipsis uestrib9. Si ex domesticis. aut ex ipsis uero summunt᷑ ꝑprie: uel sūt.

uolatilia domestica qbus utimur: ut Galline. Anates: Anseres: Colūbi: Pauones: Turtures: & similia. Ipsorum fetus sunt. Oua. quę ex Gallinis sumpta sunt meliora. & proprie recētia sorbilia. aut tremula in aqua: uel ad igné decocta. Alia uero sūt minus bona. Verū ex siluestribus sumptus cibus. aut sumitur exmansuetis. aut ex rapacibus. Ex mansuetis. aut aquatilib9. aut nemoralibus. Ex illis. aut captis auibus. aut sine auibus. Sine auibus. aut retib9. aut laqueis. aut uisco. aut aliter. & quomodoqunq3. aut ex ipis magnis. aut paruis: aut pinguibus: aut non pinguibus. aut seruatis incaueis. aut non seruatis. aut quomodolibet aliter aceptis. Si exrapacib9. tunc illud certum est ꝙ pauci eorū ueniūt iusu3 cibo: nisi in quibusda3 dispositionibus oculorū uel calculi. Accipitres. & quę sunt eius generis.

De Aquatilibus.

Si uero sumitur cibus deaquatilib9. tūc aut summitur ex Aquis marinis & salsis. aut de non marinis & dulcibus. Ex his autem. aut de fluminib9. aut deLacub9. aut de Stagnis. aut dePaludibus. aut de Fossis. aut de similibus. Ex omnib9 autem. aut magni. aut parui. aut squamosi. aut sine squamis. & squamosorum. aut multarum. aut paruarum. Omnium autem. aut figure fede & monstruose. aut nec fede. nec monstruose. &

itez aut cuz branchiis & pinnis. aut sine illis. & q cũ illis aut pluribus. aut paucioribꝰ. Quoruz oĩuz species plures sunt & diuerse, quas disticte noscere qui uult, & cũ his spẽs animaliũ terrestri um & uolatilium. similiter & terre nascentiuz: ex quibꝰ cibi sumunt legat libros Galeni de Eu chimia & cachomia. de subtiliante dieta. de Ali mentis de uirtutibus alimentorũ & similis: Si militer legat libros de natura de partibus: & de generatione animalium Aristotelis: uel legat li bros de sophista & alios. Platonis. ibi. n. abun dantius q̃ quis desiderare possit, omnia iueniet. nostrum. n. non est hic agere cuncta. sufficiant ergo ista pro cibi materia.

De Substantia cibi.

Dicamus ergo de eius substantia. Cuius differen tie attendunt & considerantur ex parte subtili tatis grossiciei. & mediocritatis. secundũ ꝙ oĩs cibꝰ dicitur subtilis. uel grossus. uel mediocris. Dicimus aũt illum cibũ subtilez q ab indigente temperato sumptꝰ uelociter alteratur ab eo & ci to resoluit. ut succus pullorum. & uinum subti le. & uitellũ oui recentis: Grossum uero dicimꝰ illũ, q est ꝑdicto in oĩbus contrarius, ut caro ue teris galline. Mediocrẽ aũt dicimus, qui ẽ inter predictos mediocris. ut caro galline ãnualis me diocris. & panis triticeus ẽt mediocris: i tẽpore

& artificio. Sȝ ex pte quãtitatis differt cib⁹ dup plíciter secundũ ꝙ dupplíciter consideratᷣ. s. ex parte molis uł ponderis. & ex pte ꝓprii effect⁹. Ex pte molis uł põderis secundũ ꝙ alius dicitur multus. alius paucus. alius mediocris. Dicitur aũt cibus multus. uel paucus. uel mediocris non absolute, quia sic forte nullus esset multus. uel paucus. sed respectiue. respectu. s. eius qui ipȝ summit. uel sumere debet. & sic illę cibus dicitur multus qui multam extensionem. uł grauitatem, uł repletioné facit in stomacho. & illę dicitur paucus: qui non sedat famis appetitum, uł non sufficés est replere uacuetates mébroꝝ secũdum debitã exigentiã eorum. & illę dicitur mediocris qui nec extensioné facit, nec inanita mẽbra dimictit. & hoc dico attendendo potius ei⁹ mensuram, q̃ effectum quamuis ex quaqunqȝ mẽsura assumpta proprius eius sequatur effectus. Exempla de predictis sunt manifesta in his qui multã cibi quantitatem, quo ad molem, assummunt: & in his qui assummunt parum: & in his qui mediocriter. Sed ex patte effectus, considera tur cibus multus: uel paucus: uel medriocris. secundum ꝙ alius dicitur multum nutrire alius parum: alius mediocriter. Hoc autem totum est dupplíciter. s. & quantũ ad durationem temporis. & quantũ ad mensuraȝ nutrimẽti. primo mõ dicitᷣ multũ nutrire cibus q diu ad heret mẽbris

& tarde resoluitur ab eis. ut panis boni tritici & caro uaccina. & oua elixa dura & similia. Secundo modo dicitur multum nutrire cibus ex quo multꝰ sanguis generatur. qualis est illȩ qui paucas superfluitate: sul feces: generat. & qui fere totus mutatur in chilum. Cuiusmodi sunt uitella Ouorũ. & Lac. & Vinũ. & Laudabiliũ carniũꝫ succus. & Panis de pulpa frumenti. moderate cõfectionis. & temporis.

De Qualitate cibi.

Sed ex parte qualitatis considerat᷑ cibus ad huc dupliciter scilicet ex parte qualitatis actualis. & ex parte qualitatis potentialis: uel uirtualis. Primo modo consideratur qualitas cibi actualis: secundũ ꝙ ipse est actu calidus. uel frigidus. liqdus: uel solidus: uel aliter. Ex parte qualitatis uirtualis dupplicit᷑. secundũ ꝙ alius dicit᷑ temperatus. aliꝰ distẽperatꝰ. q̃uis Ar. n. dicat ꝙ ois cibus: inquãtũ cibus: uel nutriens: sit tẽperatꝰ. sed itelligit de eo ꝙ ẽ uere cibus actu: nõ potẽtia nos aũt hic loqmur de cibo q est talis potentia: cuius supra dixi esse multas differẽtias: de quo loqtur & Iohannitius in ysagogis. diuidens ipꝫ in bonũ: & malũ: pꝫ aũt q: bonus: est tẽperatus. malus distẽperatus: & dicamus sicut ipse dicit cibũ bonum esse: q bonũ generat sanguinem: ut panis mundus recens bene fermentatus. & caro

panis recens opirus

ānualis Agni & Edi: Malus uero esse q̄ malū generat sanguinem. sicut panis, ut idem dicit, opirus: non recens: & bouina: & hircina. caro uet9 & similia. Horū uero ciborū quidaʒ dicitur grauis: ut caro bouis: & porci: qdam leuis: ut caro pullorū: uel pisciū mediocriū: & magis nobiliū & squamosorū. Et dicitur preterea q̄ ciborū generantiū humorem malum. alii generant ipʒ flegmaticū: ut caro agni & porci: alii coleticū. ut sinapis. & allium. alii melancolicum. ut lens. & caulis: & caro uetus caprina: uel bubulina. &c̄.

De Numero cibi: uel cibandi.

Sed ex parte numeri ad huc differt cibus multiplicitér. secundū q̄ uel sumitur sepe. ut ipueris: uel aliis sic assuetis: qui sepe comedunt indie: uł raro. ut in adultis: & hoc dupliciter. uel ob p̄cepū ut ireligiosis. ieiunantibus. & in aliis. propria uolūtate: uel coacti necessitate: semel tm̄. uel minus indie sumentib9: uel mediocriter: ut in his q secundum cōmunem cōsuetudinem. bis sumunt in die.

De Ordine cibi.

Ex parte uero ordinis similiter cōsideratʳ depł̄r secundum q̄ seruatur debitur ordo: uel nō seruatur. seruatʳ aūt qn̄ preponitʳ preponendus. & postponitʳ postponēd9. nō seruatʳ aūt qn̄ mutatʳ ordo q2. s. aut preponitʳ: nō p̄ponēdus. ut solidus liq

do. aut posponitur non posponendus, ut liqdus solio. aut debito modo paratur ut quũ precedit liquidus: & solidus sequitur.

De Preparatione.

Ex parte uero preparationis similiter multas recipit cibus diuersitates. Quarũ prima ẽ q̃ oĩs cibus. aut sumit̃ crudus. aut coctus. & si coctus. aut elixus. aut axus. aut frix⁹. aut aliter quomõquunq; diuersimode p̃paratus. & iterũ. aut solus pse. & simplex. aut cũ aliis mixt⁹. q̃ qdẽ mixtio p3 q: potest eẽ multiplex & diuersa. de q̃ tñ dicere gratia breuitatis ob micto. eẽt. n. aggredi materiã longã, & potus ptinentem ad coqnariam. q̃ ad mecicinã. Quamuis & ipsa conquinaria ut patet, sit pars medicine. propter quod ĩ libro coquinarũ Cagizen Abusamen dixit Iohemor. ut quarta afforismorũ dedietis medicinis & cibariis refert Rasis. regum coquus debet esse medicus. Sed de his ista sufficiant. dicamus de potu.

De Potu.

Omnis pot⁹ secũdũ q̃ de eo medici determinãt considerat̃ tripliciter. q: aut cõsideratur secundũ q̃ ẽ pot⁹ tm̃. ut aqua. aut secundũ q̃ ẽ pot⁹ & cibus. ut Vinũ. aut secundũ q̃ ẽ pot⁹ & medicina ut acetũ. prim⁹. cibũ p corp⁹ ducit. secundus. nutrit. terti⁹ alterat. hec de potu. & cibo: pri⁹ dicta sufficiant. Verũ quum de cibo & potu suf

ficienter mentionē fecerim9. sic aūt manifestum ipsorꝫ neutrꝫ esse sine saporib9. nec sine odorib9 neqꝫ ēt sine colorib9. patet ꝙ si ḋhis aliquā ēt mē tionē faciem9 non peccabim9, uel saltē non erit anathema. sed completior certe, & plenior, erit nostra breuiatio. dicam9 ergo de his, & primo de saporib9. De Saporibus.

De saporibus itaqꝫ prius loquens: dico ꝙ omnis sapor est duplex. simplex scilicet & compositus & simplex: iterꝫ multiplex. septuplex. s. secūdū Ippo. Plato. Aristo. Gale. & Rasim. ottuplex se cundum Auicennā & Mesuez. nonuplex uero se cundum Auerroim. & Arnaldum. secundum alios etiam decuplex. sed patet siquis recte con sideret principales species esse septem. ut predi cti dixere in arte legittimi Ippo. s. & Pla. Ari. atqꝫ. G cum quibus est & Rasis. quamuis Rasis ob misit salsum. quē assumpserunt. Alii. assum psit aūt insipidū. quē alii ob miserunt. sed mani festum ē ꝙ ipse ipse intellexit salsum. sub ama ro quem admodum alii intellexerunt insipidū sub dulci. de quo insipido Auicenna quum mē tionē fecit: aliorū autoritate assignās q̄li sapo res fūdatur in substātia subtili: uel grossa uel me dia: calida uel frigida: uł tēperata: dixit: quū fū datꝰ medicina i substātia eq̄li: i subtilitate & gros sitie. media. dicūt q̄dā ꝙ est isipida. & subdidit

ipe. & isipida sunt uerba. quis ipsemet Aui. de eodē insipido loquens dicat q est duplex quorū un9 ē talis. uere. Alius uero ē talis solū iudicio sensus. Rasis uero ponit ip3 triplicē: dicit. n. insipidū aliud est quod magis nutrit. qđ equalitati uicinū ē. aliud qđ tēperate calefacit. aliud est qđ tēperate infrigidat. S3 redeamus dicentes primas spēs sapoꝝ esse septē: ut dicamus. s. stipticū pōticū. amarum. salsum. acrē. acetosum. & dulce3: quos in libro de simplicib9. G. numerat auctoritate Platonis quanuis dicat stiptici. & pontici. unā esse spē3. solū differentē. in eo q magis: & minus. quod ēt uidet̃ inuere de amaro. & salso qb9 addit & baurachiū. simile facit de insipido. & dulci. quib9 addit & unctuosu3. uel oleaginosum. & cū his uocatū mellinū. Ex cuius auctoritate patet: predictoꝝ saporū numeru3 posse idifferēter multiplicari: & paucificari. pp q medici ut dixit Aui. dixerunt ipsos esse nouē. quos tā ipse secundo canonū: q Auer. quinto colliget. q Arnal. in speculo numerat sic. u3. dulcē: amarū salsum: acetosum. ponticū: stipticū: unctuosu3 insipidu3: nō tn̄ oēs eodē ordine pcedunt: sed diuerso qlibet. Mesue uero pōticum subticuit. De his uero: qnq3: dicūt ēē calidos. u3. acutu3: amarum: salsum: dulcem: & unctuosum. quatuor frigidos uidelicet insipidum: acetosum. stipticu3: ponticū: & de simplicibus hactenus: nunc decō

acutum
amarum
salsum } calidi
dulcem
unctuosum

insipidum
acetosum } frigidi
stipticum
ponticum

positis paucas. De quibus dico q oīs sapor compositus. est duplex secūdū numerum. uз. & secūdum speciem. Secūdū numerum: ut quū duo. uel tres. uel plures sapores. cōiuguntur ī aliquo cōplexionato. secundū speciem uero multipliciter. secundū q multiplicia sunt cōplexionata: diuersarum specierū in qbus & compositio numeri maxime relucet. Patet. n. q igalāga: cōpositio fit exacuto & stiptico. In licio uero exstiptico & amaro. ī mirabolanis uero citrinis & kebulis. ex amaro & pōtico. sicut ī emblicis ex pōtico & accido. In cinamomo uero: ex acuto & dulci & stiptico. In melongena uero ex acuto stiptico & amaro. In eniduia uero. ex amaro & insipido. In aqua marina: ex amaro. & salso. In melle cocto uel antiquato ex acuto & dulci. & sic de similibus. quorum esset longum enarrare & transgrederemur nimis breuiatis uiaз quā etiā excessimus plusquam uellemus. Sed rei necessitas. & sapientum uarietas: ab instituto deuiare nos coegit. Sed finem īponentes dicamus de odoribus.

De Odoribus.

Odores ut concorditer dicunt omnes medici ī effectibus & significatis & causatis suis. īpīrib9 dispositionibus sequuntur sapores quamuis sint in omni eorū significato debiliores saporib9 &

odor ex calido napo

min9 certi q̄ illi sicut colores sũt debiliores odo
ribus. & eiisdem etiã minus certi. Verum ꝙ de
eis plurimum habemus est. ꝙ res q̄bus sunt odo
res: sunt calide ꝓculdubio. quũ plurimu3 uapo
ris ñ sit nisi ex caliditate. & quu3 sit uapor. odo
ris ꝓpria substantia: cuius sensus ut. G. dicit
proprie est inuentribus cerebri. Non tñ ꝓpter
hoc intelligere debemus. ꝙ omnis res odorifera
sit solum calida: quu3 appareat contrariu3 ĩ cam
phora. & in rosa. & ĩ uiola. & ĩ nenuphare. & in
sandalo & similibus. sed solũ ꝙ fundat odor in
substãtia calida uaporabili. nec ẽt ẽ intelligẽdũ
ꝙ omne id cui ẽ odor: sit odoris boni. & suauis.
quũ nõ oĩs odor sit cõueniens spiritibus q̄ sunt
inuentribus cerebri. sed aliq̄d eius est disconue
niens. pp ꝙ fiunt prime odorũ differentie due.
quaꝝ una est ut sit odor dilect9. & delectabilis.
Alia ut sit tristans & tristabilis. Veꝝ delectabi
lis secũdũ. G. ẽ una. tristabilis pluris. Dicit. n.
G. ꝙ sicut de saporib9 q̄ occurrunt lingue qui
cõueniens ẽ est dulcis: & q̄ nõ est cõueniens: est
pluriũ specieꝝ diuersaꝝ. similiter deodoribus.
q̄ ẽ cõueniens spiritui q̄ est incerebro est dilect9.
& delectabilis. & q̄ non ẽ conueniẽs ẽ multaru3
specierum: & multoru3 modorũ. Verum nõ sũt
omnibus speciebus eius nomina ĩposita sicut in
posita sunt saporibus. quasdam tñ ipsaꝝũ appel

labimus nominibus sapoꝝ . pp ꝙ dicimus odo
rem acrē: & acutū: q̃uis non dicamus ponticū.
uel amarū: uel salsum: deniq; oēs saporis drīāꝫ
distinguimus: & declaramus: ꝑbonū: uel malū.
seu delectabilē: & tristabilem: uel aromaticum.
& fetidum: uel gratum: & īgratū: uel suauē: &
horribilem. & dicimus ꝙ ois odor bonus: grat⁹:
suauis. delectabilis: & aromatic9/ dilatat animā
& spirit⁹: & uirtutes reparat. & ꝙ īgratus . isua
uis. tristans. & fetidus. cōtrarium horuꝫ facit. &
secundum hanc retionem dicitur ꝙ spiritus gau
dent odoribus. & ꝙ ipsi sunt de maxime releuan
tibus & confortantibus uirtutem. Fetores uero
spiritus dissoluunt: & uirtutem ꝓsteinūt. & hęc
de odoribus dicta sufficiāt. dicam9 de colorib9

De Coloribus.

De coloribus dicentes nunc. id in primis dicere
habemus. ꝙ sicut sapores: & odores: fundantur
principaliter in substantia calida: uel frigida.
quare super eis in eorum significatis aliqualiter
attestantur. quamuis sint eorum significata de
bilia: et debiliora significatis . quę de odorib9
habentur/ ut supra dicebatur/ nunquid his: qui
habentur de saporibus. Similiter in muratio no
strorum corporū quę per colores fit: est leuis. et
modica. respectu eius quę fit ꝑ odores. et ꝑ sapo
res. Verū plurimum ꝙ nos imutat de coloribus

est albus. lucidus. qui & uisum disgregat: & cō
fortat: īterdū. ac letificat. propter similitudinē
spiritus uisibilis cum illo. & niger tenebrosus. q
quāuis uirtutez uniat: & spiritus congreget: tñ
contristat. propter contrarietatē eius cū spiritu
uisibili: & rubeus. q interdū mouet extimatiuā
fortiter. propter q̄ prohibemus patientes emora
giam. ut dicit. G. i. sanguinis fluxū exnaribus:
inspicere res rubeas. & patiētes uariolas. & mor
billos: precipimus rubeis cohoperiri pannis: &
ipsos sepe rubea intueri: & Viridis. q. ut Ari.
docuit istruens Alexandrū. uisuz confortat. pre
sertim si respiciatur prius per paruas rimulas: &
uari9. maxime delectabilis. ut uarietas & diuer
sitas q̄ in pratis: & uiridariis: uidetur florum. s.
fructuū arborū. herbarū. holerū. & similiuz: de
quibus ēt est pictura & alia similia. quā iubem9
īspici alitargicis. & melancolicis. qbus ēt splen
dida oīa offerri precipimus. quę tñ infreneticis
detestamus. & hęc de eorū: uel motibus. uel im
pressionibus. īcorpora nostra. sed de significatis
eorum: omnes Medici sunt concordes q̄ leuiter
& absq3 certitudine significant. Verum tñ ī pluri
b9 Albedo attestatur frigiditati. similiter & pal
ledo & fuscedo. sicut nigredo & rubedo & citri
nitas. caliditati. licet non i omnib9: ut dixi: hęc
habeant ueritatem. plurimuz tñ eius quod uerū

